

การตีความกฎหมาย กับทศหวนอน ?

รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ*

กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมความประพฤติของบุคคลในสังคม ถึงแม้กฎหมายจะมีใช้สิ่งเดียวที่จะทำให้คนทั้งหลายมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม แต่จะต้องอาศัยศาสนา วัฒนธรรม จารีต ประเพณี และโดยเฉพาะอย่างยิ่งศีลธรรมประจำใจของบุคคลในสังคมด้วย* แต่เนื่องจากมนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกันในสังคมต่างก็มีความรู้สึกนึกคิดที่แตกต่างกัน และเราไม่สามารถคาดหวังได้ว่าทุกคนจะทำแต่ในสิ่งที่เขาควรปฏิบัติต่อกัน เมื่อในความเป็นจริงแล้ว ก็ยังมีบุคคลที่ประพฤติแตกต่างและทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอยู่เสมอ บทบัญญัติของกฎหมายก็เป็นเพียงถ้อยคำที่นำมาร้อยเรียงให้เป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเป็นเครื่องมือที่ใช้สื่อสารความต้องการและเจตนาออกมาจากผู้บัญญัติกฎหมาย ซึ่งบางครั้งอาจมีความหมายไม่ชัดเจน ดังที่ท่าน ลอร์ด เดนนิ่ง (Lord Denning) ได้เคยกล่าวไว้ในคดี Seafood Court Estates, Ltd v. Asher. (๑๙๔๙) ๒ K.B. ๔๘๙ ว่า “การที่กฎหมายตราไว้โดยมีความหมายไม่แน่นอน หรือเคลือบคลุมนั้น ก็เพราะเราจะต้องระลึกละเอมว่า ผู้บัญญัติกฎหมายเองก็เป็นปุถุชนซึ่งไม่อาจจะเล็งเห็นข้อเท็จจริงอันสลับซับซ้อน ซึ่งจะเกิดเป็นกรณีพิพาทขึ้นในภายภาคหน้า หรือแม้ว่าอาจจะเล็งเห็นได้ ก็เป็นเรื่องพันวิสัยที่จะบัญญัติกฎหมายให้ครอบคลุมกรณีเหล่านั้นทั้งหมดอย่างปราศจากความเคลือบคลุม” ดังนั้นผู้ใช้กฎหมายจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในหลักการอันเป็นพื้นฐานของการตีความอย่างดี จึงจะใช้กฎหมายได้อย่างถูกต้องและเป็นธรรม

* นิติศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับสอง) และนิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขากฎหมายอาญา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) เนติบัณฑิตไทย, LL.M. (University of Pennsylvania), ประกาศนียบัตรชั้นสูงทางกฎหมายอาญา (D.E.A. de sciences criminelles), ปริญญาเอกเกียรตินิยมทางกฎหมายอาญา (l' Universit de Nancy 2); Doctorat en droit pnal, mention trs honorables (l' Universit de Nancy 2), รองศาสตราจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

* ดู หยุต แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประกายพรึก, ๒๕๔๘, น.๖๘-๗๕.

* ดู ธานินทร์ กรัยวิเชียร, การตีความกฎหมาย, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙, น.๗. “it must be remembered that it is not within human powers to foresee the manifold sets of facts which may arise, and, even if it were, it is not possible to provide for them in terms free from all ambiguity.”

“การตีความกฎหมาย” หมายถึง แปลความหมาย หากความหมายชัดเจนอยู่แล้ว ก็ไม่ต้องตีความ หากความหมายไม่ชัดเจน ก็ต้องตีความให้เข้าใจ โดยการค้นหาเพื่อให้เข้าถึงความหมายที่แท้จริงของถ้อยคำ ตามบทบัญญัติของกฎหมาย เพื่อนำไปวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทแห่งคดีโดยกฎหมายที่มีหลักคิดเข้าถึงจิตวิญญาณ (spirit) หรือบริบท (context) ของถ้อยคำ ไม่ใช่เดาสุ่ม หรือดูเอาเองตามพจนานุกรม แต่เพียงอย่างเดียว ต้องใช้นิติวิธี (juristic method) ซึ่งไม่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร หรือค้นหาจากการใช้ดุลพินิจอย่างมีเหตุผลในคำพิพากษาที่ดีของศาล

ตัวอย่างเช่น ผู้เสียหายปลุกข้าวในนาพิพาท จำเลยจะเข้าถอนทำลาย ผู้เสียหายพูดว่า “เมื่อถอนได้ ก็ถอนเอาเอง” ตามตัวอักษร ดูเหมือนเป็นคำอนุญาตให้ทำ แต่โดยบริบทหรือวิธีพูดแล้ว ต้องแปลว่า ไม่อนุญาต จึงต้องแปลความว่า “ถ้าจำเลย มีสิทธิ ถอนได้ ก็ถอนเอาเอง”^๓ จึงจะชอบ หรือ ...

กรณีคนเมา ะอะอาละวาดบนสถานีตำรวจ จึงขังไว้บนสถานี หายเมาแล้วปล่อยตัวกลับไป แม้จะดูเป็นการ “หน่วงเหนี่ยวกักขัง” แต่เป็นการทำเพื่อรักษาความสงบ ก็ไม่มีความผิด^๔

แม้การตีความดังกล่าวจะดูว่า “ตรงข้ามกับตัวอักษร” แต่คือการตีความที่ถูกต้องตามบริบทและ spirit ของถ้อยคำ หากไม่ดูบริบท ก็อาจมีการตีความที่ผิดปกติกไปได้ เช่น

จำเลยเมาสุราเดินเปะปะตามขบวนแห่ร้องรำทำเพลง พอเห็นโจทก์ก็หยุดรำและดำโจทก์ แสดงว่ายังครองสติได้^๕ ดังนั้นน่าจะพิจารณาว่า หากไม่เมาและครองสติได้ จะเที่ยวไล่ดำคนจนวุ่นวายอย่างนั้นหรือไม่ หรือ...

กรณีที่นายดำดำเนินแดงว่า “ไอ้ท่า” จะว่านายดำไม่ได้ดูหมิ่นนายแดง เพราะนายดำเพียงแต่กล่าวถึง “โรคระบาดชนิดหนึ่งเท่านั้น” คงไม่ถูกต้อง

การหยั่งทราบเจตนาของกฎหมาย

ถ้าเพื่อนของเราเขียนจดหมายขอให้เราช่วยเลือก “รองเท้า” ให้สักคู่หนึ่ง ถ้อยคำเพียงเท่านั้น ในแง่หนึ่งก็ชัดเจนดี แต่พอจะตัดสินใจเลือก จะเกิดปัญหาความไม่ชัดเจนว่า เพื่อนหมายถึงรองเท้าอะไร ? รองเท้ากีฬา รองเท้าหุ้มส้น รองเท้าปิดส้น รองเท้าแตะ รองเท้าหุ้มข้อ เป็นหนังชนิดใด ฟองน้ำหรือผ้าใบ สีอะไร สีพื้นหรือมีลาย ขนาดเท่าใด ราคาเท่าไร ฯลฯ กลายเป็นสิ่งที่ต้องตีความ โดยอาศัยหลักเหตุผลว่าโดยทั่วไป รองเท้าที่ใช้ควรเป็นอย่างไร และต้องหยั่งทราบด้วยว่า ถ้อยคำดังกล่าวมีวัตถุประสงค์อย่างไร ใช้ในสถานการณ์อะไร จะกลับไปถามคนเขียนข้อความก็ไม่ได้เสียแล้ว

^๓ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๒๕๓/๒๕๑๐ น.๒๑๑

^๔ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๔๕๗/๒๕๑๕ น.๓๘๖

^๕ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๖๖๙/๒๕๔๔ ปบ ๑๕ น.๑๕๗

กฎหมายก็เช่นกัน จะต้องคิดจากองค์ประกอบหลายอย่าง โดยต้องเริ่มต้นจากถ้อยคำตามตัวอักษร มิใช่ให้กลับไปถามผู้ร่างถ้อยคำ เพราะอาจมีปัจจัยอื่น หรือสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่จะทำให้ความหมายเบี่ยงเบนไปจากขณะบัญญัติขึ้น อันอาจเหมาะสมมากกว่าที่จะตีความขณะที่กฎหมายมีผลใช้บังคับ

หากเป็นนักกฎหมายในระบบ Common Law คงใช้สามัญสำนึกทางกฎหมาย (common sense in law) ซึ่งต้องพิจารณาจากข้อเท็จจริงและพฤติการณ์เป็นกรณี ๆ ไป โดยอาศัยเหตุผล ตรรกะ และปรัชญาทางกฎหมาย ตามประสบการณ์และความชาญฉลาดรอบคอบของผู้พิพากษาเอง จึงจะทำให้การตีความสอดคล้องและเป็นไปได้ด้วยดี

ในส่วนกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร (The civil law system) คงต้องดูตามบทบัญญัติเป็นหลัก ดังที่ ป.พ.พ. มาตรา ๔ บัญญัติไว้ในวรรคแรกว่า

“อันกฎหมายนั้น ต้องใช้ในบรรดากรณีที่ต้องด้วยบทบัญญัติใด ๆ แห่งกฎหมายตามตัวอักษร หรือตามความมุ่งหมายของบทบัญญัตินั้น ๆ ..”

บทบัญญัติดังกล่าวก็ต้องตีความก่อนว่า คำว่า “หรือ” นั้นหมายความว่าอย่างไร กล่าวคือ

๑. จะให้ใช้ตัวอักษรก่อนความมุ่งหมาย (เพราะเป็นข้อความที่มาก่อน) หรือ
๒. ใช้ตามความมุ่งหมายก่อนตัวอักษรก็ได้หรือ
๓. จะให้ตีความตามตัวอักษรก่อน เมื่อไม่ได้ความจึงตีความตามความมุ่งหมายหรือ
๔. จะให้เลือกตีความอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะกฎหมายใช้คำว่า “หรือ”

หากเราจะบอกว่า “หรือ” ในบทบัญญัติคำนี้ ต้องแปลว่า “และ” คือใช้พร้อมกันไป ก็อาจมีข้อสงสัยต่อไปว่า คำว่า “และ” หมายถึง ด้วยกันทั้งหมด ส่วนคำว่า “หรือ” หมายถึง ให้เลือกเอาอย่างหนึ่งอย่างใด จะแปลเหมือนกันได้อย่างไร ? อาจอธิบายได้ดังนี้ว่า

สมมติกฎหมายเขียนว่า “เจ้าพนักงานตำรวจมีอำนาจค้นหรือจับผู้ต้องสงสัยว่าได้กระทำความผิด” ตำรวจนายหนึ่งเห็นนายแดงมีพิรุณ จึงขอตรวจค้น แล้วพบยาเสพติดจำนวนหนึ่งจึงขอจับกุม นายแดงจะอ้างว่า ตามกฎหมายให้ตำรวจมีอำนาจค้นหรือจับ เมื่อตำรวจเรียกค้นแล้ว ย่อมไม่มีอำนาจจับอีก ถูกต้องกระนั้นหรือ ?

การตีความคำว่า “หรือ” ในที่นี้ จึงไม่ได้หมายถึง เลือกเอาอย่างหนึ่งอย่างใด แต่มีความหมายว่า “และ” คือมีอำนาจทั้งสองอย่าง

ในทำนองเดียวกันหากกฎหมายบัญญัติ “ห้ามฆ่าเสือและหมี” หากคำว่า “และ” แปลว่า ด้วยกัน ทั้งหมด ดังนี้ นายแดงฆ่าเสือ นายดำฆ่าหมี ก็จะไม่ถูกดำเนินคดี เพราะแต่ละคนไม่ได้ฆ่าทั้งเสือและหมี คำว่า “และ” ในบริบทนี้จึงต้องแปลว่า “หรือ” คืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

ดังนั้น นักกฎหมายที่รู้จักจริงและรู้สึกหงุดหงิดกับสัญญาหรือคำในแบบฟอร์มต่าง ๆ ที่ใช้คำว่า “ยึด และ/หรืออายัด” เพราะคำว่า “และ” กับคำว่า “หรือ” ในที่นี้แปลเหมือนกัน ใช้คำใดคำหนึ่งก็พอแล้ว

ตัวอักษรแสดงความหมายในตัวเอง

หลักการที่ว่า “ข้อความสื่อความหมายได้ด้วยตัวเอง” (a text must speak for itself) นั้น เป็นคำอธิบายที่ดีในการหาความหมายที่แท้จริง แต่การจะรู้ว่าข้อความนั้นสื่ออะไรออกมา ผู้แปลความต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถทางด้านภาษา รวมถึงประสบการณ์ทางชีวิตและวัฒนธรรมอย่างดี จึงจะตีความถูก ตัวอย่างเช่น ข้อความตามศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงตอนหนึ่งที่ว่า

“...ทิศเบื้องหัวนอนกรุงสุโขทัย มีกฤ พินาร ปุครูอยู่ .. ไหวดีพลีถูก .. ไหวบดีพลีถูก เมืองนี้ ล่ม เมืองนี้หาย..”

หากเปรียบเทียบว่า “กฤ พินาร ปุครูอยู่” คือความเป็นธรรมอันเป็นเป้าหมายของการตีความกฎหมายแล้ว คำสำคัญ คือคำว่า “ทิศหัวนอน” คือทิศใด หากตีความไม่ถูกต้อง ก็จะไม่วันพบกฤ พินาร ปุครูอยู่ หรือ “ความเป็นธรรม” ที่ต้องการเป็นแน่ !!!

เมื่อหาความเป็นธรรมไม่เจอ ก็จะทำให้เมืองนี้ล่มเมืองนี้หาย !!!

ชาวบ้านทั่วไปที่มีประสบการณ์ชีวิตมาก อาจตอบได้ แต่วิธีหาคำตอบต้องเริ่มจากเหตุผลทางวัฒนธรรมประเพณี ที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ในที่นี้ของไทยคือศาสนาพุทธ ตามคตินิยมพระองค์ หันพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา ซึ่งเป็นทิศเบื้องหน้าเสมอ ดังนั้น เมื่อทรงบรรทมแบบสิทโธยาสน์ คือ นอนตะแคงขวา พระพักตร์หันไปทางทิศตะวันออก เบื้องหลังก็คือทิศตะวันตก ดังนั้นพระเศียรจะชี้ไปทาง “ทิศใต้” จึงกลายเป็น “ทิศหัวนอน” หัวนอนจึงเป็นทิศใต้ ปลายตีนคือทิศเหนือ

การตีความกฎหมายจึงไม่ใช่เรื่องง่าย อย่างที่เข้าใจกัน